

4. Dobrosklonskaya T.V. *Medialinguistics. A system approach to the research of media language* [Medialingvistika. Sistemnyi podhod k izucheniyu yazyika SMI] / T.V. Dobrosklonskaya. – M., 2008.

5. Ivanov V. *The research of content of the messages* [Doslidzhennya zmistu povidomlen] [Elektronnyy resurs] / V.F. Ivanov. – Rezhym dostupu : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1278>.

6. *Medialinguistics : The dictionary of terms and concepts* [Medialinhvistyka : slovnyk terminiv i ponyat'] / L.I. Shevchenko, D.V. Dergach, D.Yu. Syzonov / Za red. L.I. Shevchenko. – K., 2014.

7. *The modern mediatext* [Sovremennyiy mediatekst] : ucheb. posob. / otv.red. N.A. Kuzmina. – Omsk, 2011. – 414 s.

8. Ticher S. *Methods of analysis of text and discourse* [Metody analiza teksta i diskursa] / S. Ticher, M. Meyer, R. Vodak, E. Veter ; per. s angl. – H., 2009.

9. Chudinov A.P. *Modern political linguistics* [Sovremennaya politicheskaya lingvistika] / A.P. Chudinov. – Ekaterinburg, 2011.

10. Shevchenko L.I. *Medialinguistics in modern Ukraine : analysis of situation* [Medialinhvistyka v suchasnyy Ukraini: analiz sytuatsiyi] / L.I. Shevchenko // Aktual'ni problemy ukraiyins'koyi linhvistyky: teoriya i praktyka. – K., 2013. – Vyp. 26. – S. 3-12.

Дата надходження до редакції – 3.03.2015 р.
Дата затвердження редакцією – 26.03.2015 р.

УДК 811.161.2

Булах М.Б.

СИМВОЛІЗОВАНИЙ ПЕРИФРАЗ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ЯК ВИЯВ КУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ СОЦІУМУ: СОФІЯ КИЇВСЬКА

Анотація. У статті розглянуто лінгвальні особливості символізованого перифразу Софії Київської на матеріалі українських медіа. Ілюстративний матеріал проаналізовано з конотативного та функціонального погляду. Досліджено семантику символу "Софія Київська" й особливості процесу утворення вторинних номінацій та їх символізації.

Ключові слова: перифраз, символ, символізація, стиль масової інформації, Софія Київська.

Інформація про автора: Булах Майя Богданівна – аспірант кафедри історії та стилістики української мови; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Bulakh M.B.

SYMBOLIZED PERIPHRAISIS IN UKRAINIAN MEDIA AS AN EXPRESSION OF CULTURAL CONSCIOUSNESS OF SOCIETY: SOFIA KYIVSKA

***Abstract.** The paper focuses on the analysis of the periphrasis' symbolization process of proper name "Sofia Kyivska" in Ukrainian media. Nomination "Sofia Kyivska" has traditionally featured in media texts in materials devoted to the culture, history and religion. All materials on such topics focused on the importance of "Sofia Kyivska" as a spiritual symbol of the country, according to its historical, cultural, and ideological values.*

The research shows that the proper name "Sofia Kyivska" has a positive connotation, it is a symbol of spirituality, holiness, statehood, as reflected in the cultural consciousness of Ukrainians and accordingly in mediatexts. Illustrative material allows us to identify two groups periphrastic categories: neutral and figurative, in which priority is nominative or expressive function respectively. Also periphrastic nomination divided into several thematic groups. As for the evaluation connotations, the author observes a positive or neutral evaluation referred to the semantics of periphrasis. The author points out that the symbolic meaning of a linguistic unit "Sofia Kyivska" accumulated during its existence in the consciousness of the Ukrainian language, complemented by modern, reflecting the dynamic changes in society, particularly in the media. Due to the process of periphrasis symbolization the primary word-denotatum transforms semantically. As a result it is difficult to detect the meaning of new symbolized pariphrases out of contexts. The detailed study of the meaning of periphrasis reveals meaning of the primary words. Illustrations show that symbol semantics motivates new, secondary nominations, which combine complex associative ranges, wide cultural connotations. This indicates the active process of language development.

***Key words:** periphrasis, symbol, symbolization, mediastyle, Sofia Kyivska (Saint Sophia Cathedral).*

***Information about author:** Bulakh Maja Bohdanivna – post-graduate student of the department of history and stylistics of Ukrainian language; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university.*

Булах М.Б.

СИМВОЛИЗИРОВАННЫЙ ПЕРИФРАЗ В УКРАИНСКИХ МЕДИА КАК ПРОЯВЛЕНИЕ КУЛЬТУРНОГО СОЗНАНИЯ СОЦИУМА: СОФИЯ КИЕВСКАЯ

Аннотация. В статье рассмотрены лингвальные особенности символизированного перифразы Софии Киевской на материале украинских медиа. Проанализированы коннотативные и функциональные особенности перифразы. Исследованы семантика символа "София Киевская" и особенности процесса образования вторичных номинаций и их символизации.

Ключевые слова: перифраз, символ, символизация, стиль массовой информации, София Киевская.

Информация об авторе: Булах Майя Богдановна – аспирант кафедры истории и стилистики украинского языка; Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Символ є одним із важливих складників культури як домінанта комунікативного простору, носій певної соціальної культури. Потрібно зауважити, що проблематика символу та явища символізації в різних аспектах розроблялася у працях філософів, літературознавців і лінгвістів, серед яких передусім: Е. Кассірер, Ч. Пірс, Ф. де Сосюр, О. Лосев, У. Еко, Н. Арутюнова, Ю. Лотман та ін. Дослідники послідовно звертають увагу на функції символів, перш за все, їх здатність в соціокультурних спільнотах виконувати функцію ідентифікації: такими символами є, зокрема, державний прапор та герб, товарний бренд чи торгівельна марка.

Однією з властивостей символу є також його здатність надавати тексту позитивної чи негативної конотації. Найбільш яскраво позитивну чи негативну оцінку передають символи, пов'язані з історією. Одним із таких, на нашу думку, є Софія Київська. С. Аверінцев сказав про неї: "Мені здається неможливим вимовляти ім'я міста Києва без думки про її святійший Палладіум, званим собором Святої Софії" [1, с. 6]. Софія – головна архітектурна домінанта міста, що складає

.....

основу величності Києва, споріднює його з іншими центрами християнства. Побудований за зразком візантійського, храм символізував Київ як обране Богом місто, на рівні з Константинополем та Єрусалимом. Крім матеріалізації духовних символів, що є характерним для християнської традиції, собор утверджував князівську владу Ярослава Мудрого, й відповідно став підґрунтям для доведення статусу Києва як духовного та державного центру Русі.

Номінація "Софія Київська" традиційно фігурує з позитивними конотаціями в медіатекстах у матеріалах, присвячених культурі, історії, релігії. Проте активізація використання номінації "Софія Київська" у ЗМІ останнім часом пов'язана і з негативними інформаційними приводами, в основному через скандали з керівництвом, руйнування будівель історичного комплексу. В усіх матеріалах, присвячених актуальним темам, акцентується на важливості Софії як духовного символу країни, наголошується на її історичній, культурній, а почасти й ідеологічній цінності. Небайдужа реакція ЗМІ на події навколо Софії Київської, символізація в ній духовності українців відображає особливе ставлення суспільства до цієї пам'ятки. В одному з матеріалів Софія навіть виступає як символічний передвісник долі країни: *Стіна Софії впала наче спеціально для того, щоб показати суспільству ту прірву, яка на нього чекає...* [ДТ, № 40, 31.10.2014]. Так символізується онім, важливість Софії Київської не просто як архітектурного комплексу, а історичної пам'ятки, що має виняткове значення для держави.

Для виокремлення особливостей символізованих перифраз, що є вторинними номінаціями Софії Київської, необхідно розглянути особливості семантики денотата. На думку О. Фоянкової, структуру значення онімів складають такі компоненти: категорійна семантика; лексична семантика (денотативне і прагматичне значення); стилістичні, емоційні, експресивні, соціальні мовні конотації; "психічна" (асоціативна) семантика; культурно-історична семантика (фонові знання) [6, с. 23]. Як вже зазначалося, онім "Софія Київська" має передусім позитивні конотації, є символом духовності, святості,

державності, що відображено в культурній свідомості українців і референтних для неї текстах. Крім того, як уже зазначалося, "Софія Київська" є одним із впізнаваних у всьому світі символів Києва, а також символом величної сторінки нашої історії – князівської доби.

Наголосимо, що спектр естетичних, оцінних, емотивних конотацій оніму "Софія Київська" засвідчує наявність культурологічної семантики в цій мовній одиниці, що корелюється, зокрема, з класифікацією лінгвокультурам Л. Мацько. Відтак, номінацію "Софія Київська" можна віднести до символічних лінгвокультурам, а саме мовних знаків, "що мають культурний зміст, виражають особливості світобачення національної лінгвокультури і сприймаються в суспільстві як символи" [4, с. 13].

Трактування поняття "символ" у сучасній лінгвістиці є неоднозначним, на чому наголошує, зокрема, А. Романовська [5, с. 55]. Різні погляди представлені й у дослідженні проблеми функціональних особливостей символів, але переважна більшість дослідників досягає згоди в тому, що первинними й основними їх функціями є репрезентативна та емоційна (виражальна, образна, художньо-естетична).

Зауважимо на множинності мовних форм реалізації символу, зокрема на частотній – перифраза, який є характерним і для медійного тексту. Аналогічно до вже зазначених функцій символу серед комунікативних функцій перифраза виділяють дві основні – номінативну й експресивну. Ілюстративний матеріал дозволяє нам схарактеризувати дві групи перифрастичних номінацій: нейтральні та образні, в яких найбільш послідовно реалізуються номінативна ("**об'єкт культурної спадщини всесвітнього значення**") та експресивна ("**Київський Парфенон**") функції відповідно. Що стосується оцінної конотації, то в комунікативній ситуації насамперед спостерігаємо позитивну або нейтральну семантику оцінки зазначених перифраз. Так, перифразом із позитивною семантикою є, зокрема, "**перлина архітектури початку ХІ століття**" та ін., характерною для медіа перифрастичною одиницею з нейтральною оцінкою є стійке словосполучення "**історико-архітектурний заповідник**" та ін.

Відомий дослідник О. Ліпатов, який у своєму дослідженні "Перифраз як бінарна одиниця художнього тексту" аналізує особливості перифраз у художніх текстах, зосереджує увагу передусім на функціонально-комунікативному ресурсі перифраз. Відповідно, терміноряд автора включає такі види перифраз, як синоніми-заміни, що їх він називає простими, і перифрази-символи, що кваліфікуються як складні. Особливу увагу в цьому аналізі дослідник приділяє перифразам-символам: "Символ як особливий тип метафори в художніх творах передається через ємний і семантично насичений перифраз, який, подібно "розгорнутому" синоніму, допомагає фактурою, як ніщо інше здатний вмістити в себе всю складність символіки: він – мовна оболонка символу" [3]. О. Ліпатов зауважує, що значення перифраз багатше від значень співвідносних із ними лексем-денотатів. На нашу думку, більшість перифраз розкривають широке коло значень денотата, і кожен новий перифраз акцентує окреме значення денотата. Часто значення перифразу реалізується тільки в контексті, що пов'язано з суб'єктивною природою його утворення. Такі твердження корелюються з позицією О. Ліпатова щодо перифразу як вторинної номінації з сильнішим конотативним компонентом значення. Саме їх можна кваліфікувати як вторинну номінанту-експресему [3]. Погоджуючись із тим, що перифраз має великий емотивно-експресивний потенціал, зауважимо, однак, на існуванні об'єктивних (нейтральних за семантикою) перифраз, які за своєю структурою є перифразами, але не мають позитивної чи негативної оцінки та вираженої експресивності чи емотивності.

Серед перифраз, які позначають "Софію Київську", виділяємо, отже, дві великі групи образних і необразних (нейтральних, об'єктивних) перифраз:

нейтральні (об'єктивна номінація) – Софія як національний заповідник, об'єкт культурної спадщини (*У Генплані заборонено будь-яке будівництво в історико-архітектурних заповідниках "Києво-Печерська лавра" та "Софія Київська", а в центрі міста забудову обмежать 16-ма поверхами* [ДГ]. У **Національного заповідника** новий директор і нові виклики — врятувати пам'ятки від руїнації та реанімувати ім'я святині [Д, № 56,

1.04.15]. *А це частина об'єкта культурної спадщини всесвітнього значення, внесеного у перелік об'єктів, що перебувають під парасолькою ЮНЕСКО* [ДТ, № 40, 31.10.2014]; образні – *Софія Київська — "Київський Парфенон"* [Д, № 68, 13.04.2001].

Серед функцій нейтральних перифрастичних одиниць можна виділити такі: стилістична організація тексту, уникнення тавтологій, поповнення синонімічних рядів, серед функцій образних перифраз – функція виділення, експресії, оцінна.

За тематичним критерієм, на наш погляд, можна виділити чотири основні групи – історичні, політичні, культурологічні, релігійні, що виконують різні функції в сучасних медіа:

історичні – *Національний заповідник "Софія Київська" — музей світового значення, його пам'ятки завжди становили туристичний інтерес* [ДТ, № 5, 10.02.2012]. *Адже якщо у Києві громадськість не може відстояти буферну зону Софії Київської, внаслідок чого пам'ятку національного і всесвітнього значення погрожують виключити із Списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО, то що говорити про сотні інших історико-культурних об'єктів по всій Україні, на територію яких зазіхають численні забудовники?* [Д, № 217, 27.11.2013];

політичні – як майданчик для інавгурації: *Софіївська площа один з головних інавгураційних майданчиків сьогодні. Там президент прийме присягу від військових і там піднімуть президентський штандарт. Потім Петро Порошенко разом з близькими піде в храм "Софія Київська" молитися* [ДТ];

культурологічні – *Не можна Софійський Собор, перлину архітектури початку XI століття, віддавати і на відкуп конфесійним інтересам, вважає директор Національного заповідника "Софія Київська" Неля Куковальська* [Д, № 68, 13.04.2001]. *Керівництво "Софії Київської" пообіцяло, що спробує відновити мур і сховати перлину української культури від непроханих візитерів із тилу* [ТСН, 19.10.2014]. Звернемо увагу, що образне порівняння з дорогоцінним камінням підкреслює цінність Софійського Собору.

релігійні – *Такий проект розвитку святині світового значення, пам'ятки ЮНЕСКО, готувався за ініціативою*

.....
вже звільненої директорки заповідника Олени Сердюк [Д, № 56, 1.04.15].

Умотивованість виділених тематичних груп перифраз і їхня комунікативна специфіка пов'язані з темою, проблемою мовної комунікації та культурою і креативністю автора тексту.

Символ Софії Київської, як бачимо, відіграє важливу роль у масовій комунікації. Його семантика реалізується в різних понятійних площинах: як пам'ятка історії, культури, православна святиня, а також як один із символів державності. Функціональна ємність символу підкреслюється розумінням світового значення Софії Київської, її місцем у світовій культурі. Відтак, усвідомлення виняткового значення Софії, вербалізоване у ЗМІ, виявляється в мовній конкретиці: *"Але головне: Софія — це символ. Символ державності, символ духовності, символ культури, який нагадує, що аж ніяк не з Новгороду чи Москви, а звідси, з Києва пішли вони землями східного слов'янства"* [ДТ, № 5, 10.02.2012]. Важливим компонентом семантики в цьому випадку є наголошення на тому, що Софія знаходиться в центрі сучасної столиці України, а Київ – старовинне місто, яке було центром князівства, відповідно й центром східного слов'янства. В конкретних історичних умовах бачимо свідому реактивацію символізованого знаку культури, що виявляється як пошук вічних духовних істин, об'єднувального фактору народу. Як відомо, Софійська площа стала місцем для інаугурації 2014 року – це символізувало відмежування нової влади від старої, прагнення до оновлення, утвердження цінностей, що їх символізує історична доба Київської Русі. Варто зазначити, що зі зміною в політичному житті країни Софія починає набувати нового статусу, відігравати важливу роль як один із символів державної влади, тому передбачаємо виникнення нових вторинних номінацій, які відобразять оновлене значення Софії.

На протигагу Майдану Незалежності, який став центром трагічних подій, Софійська площа у свідомості соціуму залишається місцем історичної та культурної пам'яті: у новий 2015 рік там була встановлена головна ялинка країни. Софія законодавчо має статус Національного заповідника та є, відповідно, позаконфесійною. Все це сприяє символізації

семантики поняття "Софія Київська", набуття семантикою полісемантичності й утворення численних перифраз, що корелюють із різними важливими для українців поняттями.

"Софія Київська" – це не тільки засіб номінації та ідентифікації архітектурного об'єкта, але мовна одиниця, що вмотивована екстралінгвально і містить культурологічну семантику, яка сприяє її символізації. Утворення значної кількості вторинних найменувань актуалізує інтелектуальний потенціал онімів. Символічні значення мовної одиниці "Софія Київська", накопичені протягом її існування в мовній свідомості українців, доповнюються сучасними, які відображають динамічні зміни в суспільстві, зокрема в комунікації ЗМІ. А отже, ілюстративний матеріал дозволяє виокремити такі типові конотації символізованих перифраз Софії Київської як: історична, культурологічна, релігійна (богословська), ідеологічна, соціальна, про що вже згадувалося раніше.

Внаслідок процесу символізації у перифразах відбувається семантична трансформація первинного слова-денотата. З'являється нова семантика, пов'язана з соціальними, політичними, історичними змінами. Значення нових символізованих перифраз складно виявити поза контекстом. Різні контексти та конситуації сприятимуть деталізації досліджень щодо значення перифраз – це дозволить повніше розкрити значення первинного слова-символа.

Наголосимо, потенціал позитивних асоціацій із назвами визначних історико-культурних пам'яток активно використовують не тільки ЗМІ, а й маркетологи та рекламисти. Вживання назви або ж візуального образу часто зустрічаємо в рекламних плакатах і роликах, як комерційних, так і політичних. Так, номінація "Софія Київська" стала брендом для торгівельної марки "Росинка" і будівельної компанії, симетрично ця концептуальна номінація обігрується в рекламній кампанії. Наприклад, мінеральна вода "Софія Київська" корелюється з рекламним слоганом "З глибини віків!".

Місце, де знаходиться Софія, – один із престижних і дорогих районів Києва. Відповідно, використання цього оніма у назві житлового комплексу "Софія Київська" надає позитивної конотації та певних смислових асоціацій назві. Споживач сприймає таку

назву як семантичний код, що символізує успіх, престижне місце в центрі столиці (хоча насправді комплекс знаходиться в с. Софіївська Борщагівка Києво-Святошинського району).

А отже, ілюстративний матеріал свідчить, що семантика усталеного символу мотивує нові, вторинні номінації, які об'єднують складний асоціативний ряд, широкі культурологічні конотації і є виявом активних процесів розвитку мови.

Соціальна функція символу [2, с. 171] – об'єднувати людей навколо сильних, знакових (значенневих) образів. Ця функція, на нашу думку, допомагає регулювати життя людей у глобалізованому суспільстві та в мікросуспільствах (групах). А отже, символ дозволяє індивіду відчутти приналежність до суспільства, встановити та посилити зв'язок, який пов'язує минуле і сьогодення. В контексті Софії Київської – це зв'язок із князівською добою, що сприймається як епоха розквіту, незалежності, економічного, політичного й культурного піднесення. Один із важливих факторів, що об'єднують суспільство, – спільна система цінностей. Символи Київської Русі відображають ідеали українського суспільства, державні і релігійні, – це сильна незалежна країна та християнські цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. С. СОФИЯ – ЛОГОС. СЛОВАРЬ / С.С. Аверинцев – К. : Дух и Литера, 2000. – С. 6-13.
2. Дешарне Б., Нефонтен Л. Символ / Б. Дешарне, Л. Нефонтен. – М. : Астрель, 2007. – 190 с.
3. Липатов А.Т. Перифраз как бинарная единица художественного текста и его место в трихотомии "перифраз – окказиональная фразема – узуальный фразеологизм" [Электронный ресурс] / Т.А. Липатов // Языковая семантика и образ мира : Тез. междунар. науч. конф., посвящ. 200-летию Казанского ун-та : В 2-х кн. – Кн. 2 / Казанский гос. ун-т. – Казань, 1997. – С. 91-93. – Режим доступа : http://old.kpfu.ru/science/news/lingv_97/n152.htm
4. Мацько Л. Дискурсивний аналіз тексту / Л. Мацько // Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал. – 09/2008. – № 9. – С.9-14.
5. Романовская А.А. К эпистемологическому обоснованию символа в лингвистике // ACTA LINGUISTICA. – 2007. – Vol 1, No 2. – С. 55-64.
6. Фоякова О. И. Имя собственное в художественном тексте / Фоякова О.И. – Л., 1990. – 236 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Д – День

ДТ – Дзеркало тижня

УМ – Україна молода

ТСН – "Телевізійна служба новин" каналу "1+1"

REFERENCES

1. Averyntsev S.S. *Sophiya – Lohos. Dictionary* [SOFYIA – LOHOS. SLOVAR] / S.S. Averyntsev – K. : Dukh i Lytera, 2000. – S. 6-13.

2. Desharne B. *Symbol* [Symvol] / B. Desharne, L. Nefonten. – M. : Astrel, 2007. – 190 s.

3. Lipatov T.A. *Periphrasis as a binary unit of a literary text and its place in the trichotomy "periphrasis – occasional fraze – usual idiom"* [Perifraz kak binarnaia edynitsa khudozhestvennogo teksta i eho mesto v trikotomii "perifraz – okkazonalnaia frazema – uzualnyj frazeolohizm"] [Elektronnyi resurs] / T.A. Lipatov // Yazykovaia semantika i obraz mira : Tez. mezhdunar. nauch. konf., posviashch. 200-letyiu Kazanskoho un-ta : V 2-kh kn. – Kn. 2 / Kazanskyi hos. un-t. – Kazan, 1997. – S. 91-93. – Rezhym dostupa : http://old.kpfu.ru/science/news/lingv_97/n152.htm

4. Matsko L. *Discursive analysis of text* [Dyskursyvnyi analiz tekstu] / L. Matsko // Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli : Naukovometodychnyi zhurnal. – 09/2008. – № 9. – S. 9-14 .

5. Romanovskaia A.A. *The epistemological substantiation of symbol in linguistics* [K epistemolohicheskomu obosnovaniuu simvola v linhvistike] // ACTA LINGUISTICA. – 2007. – Vol 1, No 2. – S. 55-64.

6. Foniakova O. Y. *The proper name in a literary text* [Imia sobstvennoe v khudozhestvennom tekste]. / Foniakova O.Y. – L., 1990. – 236 s.

LIST OF ABBREVIATIONS

D – Den

DT – Dzerkalo tyzhnia

UM – Ukraina moloda

TSN – "Televiziina sluzhba novyn" kanalu "1+1"

Дата надходження до редакції – 5.03.2015 р.

Дата затвердження редакцією – 31.03.2015 р.